

KUR'AN'DA TERAPÖTİK BOŞANMA

Abdurrahman KASAPOĞLU
Yrd. Doç. Dr., İnönü Ü. İlahiyat Fakültesi
akasapoglu@inonu.edu.tr

Giriş

Aile nasıl evlenme adı verilen bir sözleşme ile başlıyorsa, yine toplum tarafından kabul edilen belli değer ve normlara göre son bulur. Evliliği sona erdiren sebeplerden birisi boşanmadır. Boşanma, taraflardan birisinin ya da her ikisinin iradesi ile toplumda geçerli olan gelenek ve göreneklere göre evlilik birliğinin sona erdirilmesidir.¹

Kur'an, boşanma konusuna ayrıntılı bir şekilde yer vermiş, bu alanda belli ilkeler getirmiş, hepsinden de önemlisi boşanan eşlerin, bu süreci en az ruhsal zararlarla atlatabilmeleri için yöntemler önermiştir. Üç aşamalı boşanma süreci belirleyen Kur'an, öncelikle eşleri boşanmadan vazgeçirecek koşul ve ortamları hazırlamayı tavsiye etmiştir. Boşanma sürecini, evliliğe yeniden dönüş ve tedavi olarak değerlendirmiştir. Üç aşamalı sürecin sonunda eşler boşanmaya kesin karar vermişlerse, onlara bu yeni duruma ruhsal açıdan hazırlanabilecek yeterli zamanı kazandırmıştır.

Kur'an, boşanan eşlere, karşılıklı ilişkilerde "iyilik" ilkesini emrederek, bu süreci birbirileri için kolaylaştırmalarını istemiştir. Boşanmanın sebep olduğu ruhsal sorunları kolayca aşabilmek için, eşlerin birbirine karşı anlayış göstermelerini kararlaştırmıştır. İlişkileri gerecek her türlü haksız tutum ve davranışı yasaklamıştır.

Boşanmaya karar veren ve boşanan eşler evlilik hayatında belli sorunlar yaşayan insanlardır. Bu sorunlar, ruhsal açıdan yıpranmayı da beraberinde getirir. Boşanma süreci ve boşanma sonrası gelişmeler de, evlilikteki çatışmalar kadar yıpratıcıdır. Bu yüzden, boşanan kimselerin psikolojik desteğe, bütün bu olumsuzluklar içinde olumlu bir umut kapısına ihtiyaç vardır. İşte Kur'an, boşanan eşleri uymakla yükümlü tuttuğu genel "iyilik" ilkesiyle bu ihtiyacın gereğini vurgulamıştır.

Araştırmamızda, boşanma konusundaki âyetlere ruhsal tedavi açısından yaklaşmayı gerekli gördük. Âyetlerde geçen açık ifadelerden ve dolaylı anlatımlardan hareketle, boşanan kimselere önerilen ve tedavi edici özelliği bulunan

¹ Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2000, s. 60; Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş*, Feryal Matbaası, Ankara, 1995, s. 240.

yöntemleri belirlemeyi kararlaştırdık.

Talâk Kelimesinin Anlam Alanı

Talâk kelimesinin asıl anlamı, bağlanmış şeyi serbest bırakmaktır. Devenin bağıni serbest bırakırken, talâk kökünden gelen “atlaka” fiili kullanılır. Nikâh bağından kurtulup serbest kalan kimseyi kastetmek için de “tâlîk” kelimesi kullanılır. Sarîh olarak ya da kinâye yoluyla hukuksal boşanma hadisesi talâk kavramıyla ifade edilir. Kadının kocasından ayrılması durumuna, “talâku'l-mer'a” denir. “Talâku'n-nisâ” yani kadının talâkı iki şekilde kendini gösterir. Birincisi nikâh bağının çözülmesi, ikincisi ise, serbest bırakıp göndermektir.²

Helâli yani mutlak manada yasak olmayanı ifade etmek için “talk” edinir. “Mutlak” kelimesi, mukayyet'in zıddı olup hüküm/yargı alanında istisnası olmayan durumu dile getirir. Cömertlik olgusuna işaret etmek için, “taleka yedeh” ifadesine yer verilir. Suratin asık, soluk, somurtkan olması durumu, “talku'l-vech” diye ifade edilir.³

Talâk kelimesinin ihtiva ettiği “cömertlik” anlamı, boşanan tarafları birbirine karşı eli açık davranmaya, hoşgörüye, iyiliğe, bencillikten ve her türlü baskıdan uzak durmaya çağırır. Boşanmaya sebep olan durumlar ve boşanma olayı başlı başına bir huzursuzluk sebebi olabilir. Boşanan kimselerin bu tür duyguları, yüzde solgunluk, asık suratlı olma, somurtkanlık gibi beden dili ifadeleriyle kendini gösterir. Söz konusu beden dili ifadeleri talâk kelimesinin anlam alanına dahildir.

Tatlık, ayrılığın sebep olduğu elemenden istiâre olarak kullanılır. Doğum sancısı, “talk” kelimesiyle anlatılır. Bir kimsenin müjdenmesi ve müjdenin eserinin yüze yansması durumu, “talk”, talîk” kelimeleriyle anlatılır. Serin ve hoş olan, soğuk olmayan gece, sıcak olmayan gündüz, insana eziyet vermediği için “talk” kelimesiyle nitelenir.⁴

Kur'an'da boşanmayı ifade etmek için kullanılan talâk kelimesi, aynı zamanda psikolojik bir içeriğe sahiptir. Talâk kelimesi elem, sancı gibi olumsuz, mutluluk ve rahatlık gibi olumlu duyguları dile getirir. Aynı şekilde, boşanan kimse, yolunda gitmeyen evliliğin sıkıntısından kurtularak rahatlar, fakat ailenin dağılması ve ortaya çıkan yeni şartlar dolayısıyla da kaygı ve endişe yaşar.

Bir yeri/ülkeyi terk etmek anlamında “talleka'l-bilâd”, bir topluluğu terk etmek anlamında ise, “tallaktü'l-kavm” denir. Meraya salınan veya suya doğru

² Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükrem İbn Manzûr, *Lîsânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1997, X/226; Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn İbn Muhammed er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbî'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz., s. 306; Ahmed İbn Yusuf es-Semîn el-Halebî, *Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1993, II/476.

³ el-İsfehânî, a.g.e., s. 306; el-Halebî, a.g.e., II/476-477.

⁴ İbn Manzûr, a.g.e., X/225, 228-229; el-Halebî, a.g.e., II/477.

gitmekte olan deve için, “tâlik” kelimesi kullanılır. Salınan esirlerden “tulekâ” diye söz edilir. Çobanın, koyunun sütünü bir gün ve bir gece boyunca bekletip daha sonra sağması durumu, “na’cetun tâlik” ifadesiyle anlatılır. Atın koşarak bir tur atması “talk” kelimesiyle ifade edilir.⁵

Deve gibi evcil hayvanlar insanların gözetiminde bulunurlar. Yem ve su ihtiyacı olduğunda bu hayvanlar salıverilirler. Bir yerde esir tutulan kimseler, esaretin sona ermesi durumunda serbest bırakılırlar. Açlık ve susuzluk hayvanda gerilim yaratır ve onu, yeme ve suya doğru güdüler. Yine esaretin sebep olduğu gerilim, insana özgürlük isteği verir. Evliliğin, bir esarete dönüştüğü, gerilim ve sıkıntı yarattığı koşullarda eşler daha özgür ve daha huzurlu bir yaşam arayışına girerler. Talâk kelimesiyle dile getirilen boşanma olgusu onlara bu çıkışı sağlar.

Talâk kelimesinin muhtevasında bekleme ve aşama/evre olgusu vardır. Koyunun sütünün bir süre bekletilmesi, atın koşarak bir tur atması gibi. Aynı şekilde Kur'an'da talâk yani boşanma üç turlu evreden oluşur, belli bir bekleme sürecini içerir.

Terapötik (İyileştirici) Ayrılık*

Ayrı yaşama, eşlerin evliliği devam ettirmelerine rağmen, birbirlerinden kopuk yaşamaları halidir. Eşler arasında acı hatıraların yaşandığı, tarafların kişiliklerinin zarar gördüğü, barış ve uzlaşmanın imkansız hale geldiği durumlarda ayrı yaşama denemesi uygulanabilir. Kesin bir boşanmayı ifade etmeyen bu ayrılık uygulaması zaman zaman uzlaşmayla sonuçlanabilir. Bazı durumlarda eşlerin bir süre ayrı yaşamaları evliliği korumak için geçici çözüm sağlayabilir. Eğer eşler birbirlerini daha objektif ve olumlu bir tutumla eleştirebilirlerse, ayrılık süreci tarafların olgun davranışlar içerisine girmelerine fırsat verebilir. Ayrı yaşama, anlaşılmayan çiftlerin kendilerini yeni baştan değerlendirmelerine imkan tanıyabilir. Bu süreç içerisinde eşler hatalarını anlayarak aileyi yeniden birleştirme kararı alabilir.⁶

Birbirini özlemek, sevenler için önemli bir ölçüdür. Bu yüzden kısa ayrılıklar, eşlerin birbirinin yoksunluğunu çekmesi sevgi duygularını harekete geçirir.⁷

Eşler arasında ilişkiler yolunda gitmediğinde, işleri yoluna koyabilmek için iyileştirme amaçlı ayrılık planlanabilir. Bu tür bir ayrılık, eşler arasındaki ilişkiyi sağlıklı bir temele oturtmayı amaçlar. Eşler arasında bozulan ilişkileri düzeltmede kullanılabilecek yöntemlerden birisi, ilişkileri bir süre askıya almaktır. Böylece ilişkiye bir

⁵ İbn Manzûr, a.g.e., XI/226-227, 230.

^{*} Terapi, hastalıkların iyileştirilmesine veya önlenmesine, hafifletilmesine yönelik psikiyatrik veya psikolojik uygulamalardır. “Terapötik” kavramı, tedaviyle ilgili, tedavi edici, iyileştirici etkisi olan demektir. (Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000, s. 746-747.

⁶ İbrahim Ethem Özgüven, *Evlilik ve Aile Terapisi*, PDREM Yayınları, Ankara, 2000, s. 263; Mürüvvet Bilen *Sağlıklı İnsan İlişkileri*, Armoni, Ankara, tsz., s. 283.

⁷ Nevzat Tarhan, *Mutluluk Psikolojisi*, Timaş Yayınları, Ankara, 2004, s. 90.

süre dışarıdan bakabilen eşler, ilişkilerini farklı açılardan görebilirler. Kısa süreli deneme ayrılıkları sayesinde eşler boşanma konusunu sağlıklı biçimde gözden geçirebilirler.⁸

Eşlerin bir süre ayrı yaşamayı denemeleri, kararlarını yeniden gözden geçirme fırsatı verir. Onlara, acele bir şekilde verdikleri boşanma kararının sakıncalarını düşünme imkanı sağlar. Bu süre içerisinde tarafların birbirleriyle olan ilişkilerini asgari düzeye indirmeleri, hatta mümkünse hiç görüşmemeleri uygun olur.⁹

Evlilik terapistleri, tedavi amaçlı ayrılıkların olumlu sonuçlar verdiğini belirtmişlerdir. Evli çiftlere 2-3 yılda bir kez, bir ya da birkaç ay ayrı kalmalarını önermişlerdir. Bu tür uygulamaları uzun evliliğin sırrı olarak değerlendirmişlerdir.¹⁰

Evlilik terapistlerinin öngördükleri tedavi amaçlı ayrılıklar, Kur'an'da üç aşamalı boşanma uygulamasıyla ortaya çıkmıştır. Kur'an'ın öngördüğü aşamalı boşanma ile terapistlerin tavsiye ettikleri iyileştirme amaçlı ayrılıklar, benzer hedefleri gerçekleştirmeye yöneliktir. Kur'an'a göre boşanma sürecini başlatan eşlerin, boşanmaktan vazgeçmeleri tercih sebebidir. Kur'an'ın tavsiye ettiği aşamalı boşanma sürecinde iki sonuçtan birinin ortaya çıkması umulur. Süreç dolmadan eşler ya birbirine dönerler ya da sürecin sonunda kesin olarak ayrılırlar. Kur'an, boşanma sürecinin başlangıcından kesin boşanmanın gerçekleştiği ana kadar olan ayrılık süresini terapi edici bir süreç olarak değerlendirir. Kur'an'da, boşanma sürecinde uygulanan, iyileştirme amaçlı ayrılığı terapistler, evlilik sorunlarının çözümünde ihtiyaç duyulduğunda başvurulabilecek bir çare olarak önermişlerdir.

“Ey peygamber, kadınları boşadığınız zaman onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti sayın, Rabb'iniz Allah'tan korkun. Bekleme süresi içinde onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıksınlar. Ancak apaçık bir edepsizlik yapmaları durumu, bu hükmün dışındadır (o zaman evden çıkarabilirsiniz). Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını geçerse kendine yazık etmiş olur. Bilmezsün belki Allah, bundan sonra (iddet süresi içerisinde) bir iş ortaya çıkarır.”¹¹

Âyette geçen “leallellâhe yuhdisü ba'de zâlike emran” ifadesi, boşanma konusundaki uygulamaların gerekçelerine vurgu yapmaktadır. Bu gerekçelerden birisi kadının gebe olup olmadığının anlaşılmasıdır. Diğeri ise, iddet süresi içerisinde karı-kocanın düşünüp taşınarak, yeniden birbirlerine dönme imkanını araştırmalarıdır. Örneğin, eşler kızgınlıkla ve ani bir kararla boşanmaya kalkışıp sonra da yaptıklarından pişmanlık duyabilirler, ortaya çıkan bu ayrılığa daha fazla dayanamayaya-

⁸ Bruce Fisher, *Sona Eren İlişkinin Ardından Yeniden Toparlanmak*, Çev. Semra Eren, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 1998, s. 309; Yusuf Karaçay, *Çocukluktan Evliliğe Ruh Sağlığı*, Zafer Yayınları, İstanbul, 2002, s. 114.

⁹ Acar Batlaş, Zuhâl Batlaş, *Stres ve Başa Çıkma Yolları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 116.

¹⁰ Aydın Abalı ve diğerleri, “Boşanmaya Ramak Kala Evliliği Kurtaracak Formüller”, *Genç Beyin*, sayı: 8, 2002, s. 7.

¹¹ Talâk, 65/1.

bilirler. Üç ay gibi bir süre, kızgınlık ve benzeri birikimlerin etkilerini yok edebilir. Bu süre içerisinde Allah, bir iş ortaya çıkarabilir yani karı koca arasında bir uzlaşma, anlaşma fırsatı çıkarabilir. Kalplerdeki hoşlanmama, düşmanlık ve husumeti çıkarıp, yerine ilgi, sevgi, şefkat koyabilir, böylece yeniden eşlerin birbirine dönmesi, evliliğin tekrar tesisi söz konusu olabilir. Koca herhangi bir sebepten dolayı eşini boşamış olabilir. İddet süresince bu sebep ortadan kalkabilir. Sebebin ortadan kalkması da evliliğin devamına imkan tanır. “Leallellâhe yuhdisü ba'de zâlike emran” ifadesi, boşanma kesinleşmeden önce, bir uzlaşmanın ve böylece evlilik ilişkisinin yeniden sürdürülmesinin imkânına işaret eder.¹²

Boşanmış olup iddet beklemekte olan eşler, aynı evde ya da başka evlerde bir süre ayrı yaşayıp düşünürlerse, yaptıklarından pişmanlık duyabilirler, birbirlerini gerçekten sevdiklerini, ayrı yaşayamayacaklarını fark edebilirler. Çünkü insan bir nimetin değerini ondan bir süre yoksun kalınca daha iyi anlar.¹³

Birinci ve ikinci boşamadan sonra kocanın eşine dönme fırsatı vardır. Eğer üç boşama evresi, bir anda, bir kerede gerçekleşmiş olsaydı, “Leallellâhe yuhdisü ba'de zâlike emran” ifadesinin bir anlamı kalmazdı.¹⁴

Meşru boşama eylemi ayrı ayrı, üç evreli olarak gerçekleştirilir.(Bakara, 2/229) Boşamada tedrici bir yol izlenmesi istenir. Böylece sorunların geniş bir zaman dilimi içerisinde, salim bir kafayla iyice gözden geçirilmesine fırsat sağlanır.¹⁵

İddet İçinde Boşamanın Diğer Avantajları

Âyette kadınları iddet içinde boşamak ve iddeti saymak emredilmektedir. İddet,¹⁶ kadının temizlik halinde bulunduğu yani adet görmediği durumdur. Âyette

¹² Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, XVIII/104; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî*, Dâru İhyâ'i't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1994, VII/118; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, X/116; Abdurrahman İbn Nâsir es-Sa'dî, *Teysîru'l-Kerîmî'r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*, Mûessetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, s. 806; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1997, s. 1160; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Mealî Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, VIII/3754; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, IX/483-484.

¹³ Ateş, a.g.e., I/398.

¹⁴ Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1995, VI/299.

¹⁵ Ateş, a.g.e., I/404-405.

¹⁶ Yaşlıların, âdet görmeyenlerin ve gebe olanların iddeti: “Yaşlılıklarından ötürü âdetten kesilen kadınların beklemeye süresinden şüphe ederseniz, bilin ki onların beklemeye süresi üç aydır. Henüz âdet görmeyenler de böyledir. Gebe olanların beklemeye süresi, yüklerini bırakmalarına kadardır. Kim Allah'tan korkarsa Allah, ona işinde bir kolaylık yaratır.” (Talâk, 65/4) Yaşlılık dolayısıyla âdetten kesilen kadınla, âdet dönemine girdiği halde henüz âdet görmeyen genç kızların iddet süresi üç aydır. Bunların iddeti boşama yapılan günden itibaren sayılmaya başlanır. (el-Merâğî, a.g.e., X/121; Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâzih*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1991, III/695; es-Sa'dî, a.g.e., s. 807; Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, Çev. Muhammed Han Kayani ve Diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989, VI/336-337; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, tsz., VII/5065-5066; Ateş, a.g.e., IX/489-490) Gebe kadınların iddetleri ise doğum sonuna

iddetin sayılmasına özen gösterilmesi, dikkatle takip edilmesi, başladığı ve son bulduğu vaktin belirlenmesi ve bu süre içerisinde yerine getirilmesi gereken ödevlere riayet edilmesi istenmektedir. Müfessirlerin yorumuna göre, kadın hayızlı iken boşama yapılmaz; karısını boşamak isteyen kimse, onun âdetten kesilmesini bekler, âdet süresi sona erince henüz cinsel ilişkide bulunmadan onu boşar. Birinci ve ikinci boşamanın ardından iddet henüz dolmadan kocanın eşine dönme hakkı vardır. En iyi/tutarlı boşanma biçimi olan bu boşama şekline, “sünnî talâk” adı verilir.¹⁷

İddet süresi içerisinde boşama yapmanın birçok avantajı vardır. Her şeyden önce kadın hayız halinde değildir. Bu yüzden erkekle kadının birbirine cinsel anlamda yaklaşmasına bir engel yoktur. Hayız halinde kadının ruh halinde olumsuz faktörler etkili olabilir. Bu da boşanma sürecini olumsuz yönde etkileyebilir. Oysa temizlik halinde yapılan boşamada böyle bir etki söz konusu olmaz. İddet süresine yayılan boşama eylemi, eşlere barışmak, anlaşmazlıkları gidermek, olumlu etkileşim kurabilmek için vakit kazandırır.¹⁸

Boşanmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda, eşlerin bir süre ayrı yaşamaları, boşanmaya hazırlık için iyi bir geçiş evresi sağlayabilir.¹⁹ Kur'an'ın öngördüğü şekilde, eşler iddet süresi dolduktan sonra birbirinden ayrılırlarsa, yeni duruma uyum sağlayabilmek için zaman kazanmış olurlar. Böylece boşanma onlar için bir şok olmaktan çıkar. Ayrıca boşandıktan sonra sevgilerini bir başkasına transfer etme şansı bulabilirler.

İddet Sürecinde İlişkilerin Düzeyi

İddet süresince, eşler başta cinsel ve duygusal olmak üzere, normal ilişkilerini keserler. Bununla birlikte, ailenin barınma, beslenme gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılayan koca, iddet süresince bu yükümlülüklerini yerine getirmeye devam eder. İddet süresince karı-koca arasında bir tür ayrılık gerçekleşir, fakat henüz kesin kopma meydana gelmiş sayılmaz.

*“O kadınları, gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun ve onları sıkıştırıp evden çıkmaya zorlamak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Şayet gebe iseler yüklerini bırakıncaya kadar onların geçimini sağlayın.”*²⁰

kadardır. Eğer kadın gebe ise, gebelik sona erinceye kadar kocanın geri dönme hakkı vardır. Kadın doğum yaptığında henüz geri dönüş olmamışsa boşanma gerçekleşir. (el-Merâğî, a.g.e., X/121; İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Çev. Mustafa Altınkaya ve Diğerleri, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998, VI/293; Ateş, a.g.e., IX/489-490)

¹⁷ Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habîb el-Mâverîdî, *en-Nûket ve'l-Uyûn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, VI/28; eş-Şevkânî, a.g.e., V/298; Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1996, IV/387-388; el-Kâsimî, a.g.e., VII/117; el-Merâğî, a.g.e., X/115; Hicâzî, a.g.e., III/693; el-Mevdûdî, a.g.e., VI/325; Bilmen, a.g.e., VIII/3753; Ateş, a.g.e., IX/483.

¹⁸ el-Mevdûdî, a.g.e., VI/326.

¹⁹ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, Nasil Yayınları, İstanbul, 2005, s. 245; Özgüven, a.g.e., s. 264.

²⁰ Talâk, 65/6.

Eşlerini boşamış olan erkekler, boşanmadan önce olduğu gibi, aynı evde ve aynı koşullarda karılarının barınma ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamak zorundadırlar. İddetleri bitinceye ya da çocuklarını doğuruncaya kadar, sahip olunan güç ve imkânlar ölçüsünde evde barındırılmalıdır. Koca, eşini kendi zenginliğine, sosyal statüsüne uygun düşecek şekilde, kendi hayat standartlarıyla aynı düzeyde yaşatmalıdır. Evden çıkıp gitmelerini sağlamak için hiçbir şekilde baskı yapmamalı, kötü muamelede bulunmamalıdır. Barınma, giyim ve beslenme gibi ihtiyaçları konusunda zara uğratmamalıdır. Çünkü iddet süresince evlilik bağı bütünüyle ortadan kalkmış sayılmaz. Kadının evden koparılmasının amacı, erkeğin yeniden ona dönmesini sağlayacak fırsatların yaratılmasıdır. Evlerinde kaldıkları süre içerisinde, iki eşin birbirine ilgi duyması, sevgilerinin yeniden canlanması, boşanma kararından dönülmesi mümkün olabilir. İddet tamamlama süresince aynı evi paylaşan eşler tekrar birleşme zemini bulabilirler.²¹

İddet bekleyen kadınların evden çıkmamasından (65/1) maksat, kocalarının onları sözlü uyarılar ve benzeri davranışlarla oturdukları evden çıkarmamalarıdır. Yoksa âyette yapılan açıklama, kadının evden hiç çıkmaması anlamına gelmez. Kadın her zamanki gibi ihtiyaçlarını karşılamak üzere evden dışarı çıkabilir.²²

Eşler Arasındaki Ayrılıkların Ölçüsü ve Niteliği

Kur'an, evli çiftler arasında gerçekleşen ve karşı tarafa zarar verme niyeti taşıyan ya da böyle bir sonuca yol açan ayrılıklara müdahale etmiştir. Örneğin, eşyle cinsel ilişkide bulunmamaya yemin eden kocaya en fazla dört ay süre tanımıştır. Bu sürenin daha fazla uzatılmasına ve eşin zarar görmesine izin vermemiştir.

Terapistler tarafından yapılan değerlendirmelerde, sorunlu evliliklerin tedavisinde ayrılıkların yararlı olabileceği belirtilmiştir. Aynı şekilde iddet süresinde yaşanan karı-koca ayrılığının da terapi edici yanının bulunduğu dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte Kur'an, karı-koca arasındaki geçici ya da kesin boşanmayla sonuçlanmayan ayrılıkların sürelerine müdahale etmiştir:

*"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler için ancak dört ay bekleme hakkı vardır. Eğer o süre içinde dönerlerse Allah bağışlayan, merhamet edendir."*²³

Âyette geçen "îlâ" kavramı, kocanın, herhangi bir sebeple eşyle cinsel ilişkide bulunmamak üzere yemin etmesi anlamına gelir. Eğer koca yemininde kararlı davranır ve dört ay boyunca eşyle cinsel ilişkide bulunmazsa boşanma gerçekleşir. Eğer dört ay dolmadan eşyle birlikte olmaya başlarsa boşanma durumu ortadan

²¹ el-Mâverdî, a.g.e., VI/33-34; eş-Şevkânî, a.g.e., V/304; en-Nesefî, a.g.e., IV/388, 390-391; el-Merâğî, a.g.e., X/123; Derveze, a.g.e., VI/289; Esed, a.g.e., s. 1160; Bilmen, a.g.e., VIII/3758; Ateş, a.g.e., IX/492-493.

²² Ateş, a.g.e., IX/486.

²³ Bakara, 2/226.

kalkar.²⁴

Kocanın eşine yaklaşmamak üzere yemin etmesi kadına zarar verir. İlâ'da evlilik ilişkisinin kopması, çatışma halinin devamı söz konusudur. Yüce Allah kadına eziyet veren bir ilişkinin devamını doğru bulmamıştır. Kadına zarar veren,²⁵ haklarını ihlâl eden, onu sıkıntıya sokan bu durumu engellemek istemiştir. Evli hükmünde yaşayan, fakat fiili olarak karısından uzak duran kocalara dört ay izin vermiştir. İlâ'ya başvuran bir kimsenin eşiyile cinsel ilişki kurmadan yaşayabileceği en uzun sürenin dört ay olduğunu açıklamıştır. Bu süre içerisinde kocanın eşiyile barışma imkanı olduğunu belirtmiş, aksi takdirde boşanmış sayılacağını karara bağlamıştır.²⁶

Bir kimse herhangi bir kırılganlığa bağlı olarak karısına yaklaşmamaya yemin edebilir. Fakat böyle bir yemini uzun süre uzatıp eşini zarara uğratma, eziyete maruz bırakma hakkı yoktur. Erkek yemin ederek eşinden bir süre ayrı kalabilir, bu süre içerisinde iyice düşünüp taşınır, yaptığından yanlış olduğunu ve eşine ihtiyaç duyduğunu anlar, onunla birlikte yaşayabileceğine kanaat getirirse dört ay içerisinde yeminini bozup geri dönebilir.²⁷

Yüce Allah, ilâ dolayısıyla yapılan yemini bozanları yani eşleriyle yeniden cinsel birliktelik yaşamaya dönenleri bağışlayacağını, onları esirgeyeceğini belirtmiş, aile hayatının devamı için yeminin bozulabileceğine işaret etmiştir. Yemini bozmaktan doğan günahı affettiğini, yemin kefaretiinden muaf tuttuğunu vurgulamıştır.²⁸

Bazı müfessirler Allah'ın bağışlamasına konu olan günahı yemin bozmuş olmakla sınırlamamışlardır. Allah, yapılan kötülüğü bağışlar demişlerdir.²⁹ Ciddi bir suçu olmayan bir kadına kocasının cinsel perhiz uygulaması Allah katında günah sayılır. Bu yüzden Allah, âyetin sonunda ğafûr ve rahîm sıfatlarına yer vererek, yemininden dönen kocanın bağışlanacağını, esirgeneceğini açıklamıştır. Kocanın, yaptığı yanlıştan dönmesinin bir erdem olduğunu belirtmiştir. Düzelen aile ilişkilerinden dolayı Allah af ve merhametini devreye sokmuştur.³⁰

İddet süresinde yaşanan ayrılıkların terapi edici özelliğe sahip olduğu

²⁴ İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997, I/275; el-Mevdûdî, a.g.e., I/140; Bilmen, a.g.e., I/230-231.

²⁵ Terk edilmek ayrılıktan daha kötüdür, bireyin egosuna yapılmış en büyük saldırıdır. Çünkü bu durum terk edilenin hoş ve istenilen olmadığını, çekici, ilginç, birlikte yaşamaya geçecek kadar sevimli olmadığını ima eder.(Vera Peiffer, *Olumlu Düşünme*, Çev. Daryo Bahar, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 1997, s. 151)

²⁶ Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991, I/312; el-Mevdûdî, a.g.e., I/139.

²⁷ Ateş, a.g.e., I/393; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2001, III/142.

²⁸ İbn Kesîr, a.g.e., I/275; el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, I/121; İzzuddîn Abdülazîz İbn Abdisselâm ed-Dimeşki, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1996, I/219; ez-Zuhaylî, a.g.e., I/312; Bilmen, a.g.e., I/230.

²⁹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz., I/145.

³⁰ Bayraklı, a.g.e., III/142.

Kur'an'da belirtilmiştir. Bundan hareketle Müslümanlar, evlilik sorunlarının tedavisinde geçici ayrılık uygulamasından yararlanabilirler. Nitekim günümüzde evlilik terapistleri de iyileştirme amaçlı karı-koca ayrılıklarını tavsiye etmektedirler. Fakat Kur'an, eşler arasındaki geçici ayrılıklarda "terapi edici olmayı" esas almıştır. Eşe zarar verme niyeti taşıyan ya da bu tür bir sonucu doğuran ayrılıklara sınırlama getirmiştir. Dolayısıyla Müslümanlar, iddet sürecindeki terapi edici ayrılığı örnek alırken, evlilik terapistlerinin önerdiği ayrılık yöntemini uygularken ölçülü olmalıdırlar. Nitekim Kur'an, "îlâ" gibi olaylarda, geçici ayrılığın süresinin sınırlı olmasını şart koşmuştur.

Boşamada ya da Boşanmadan Vazgeçmede İyilik İlkesi

Evlilik yürümez hale geldiğinde eşler birbirini suçlamakla uğraşmamalıdır. Bu gibi durumlarda tutulabilecek en iyi yol anlaşarak boşanmaktır. Boşanan eşler, aralarında yaşanan kötü olaylara rağmen arkadaş olmaya gayret göstermelidirler. Boşanırken duygusallıkla değil, mantıkla hareket etmeli, mümkünse el sıkışarak ayrılmalıdırlar.³¹

Kötü bir evliliği sürdürmeye çalışmaktansa, iyi ve uyumlu bir boşanmanın daha değerli olduğu söylenir. Evlilik yolunda gitmediğinde, iyi bir boşanma gerçekleştirmek her şeyden önce çocuklar için önemlidir. Çünkü anne baba birbirinden kopsalar da sorumluluklarını kabul ederler, birbirlerinden ayrı olsalar da çocuklarının yaşam koşullarıyla ilgilenirler. Aksi takdirde boşanmadan en büyük zararı yine çocuklar görür. Örneğin baba anneyi kötüleyerek, haksız yere çocuğun en değerli varlığı olan annesinden "kötü kadın" diye bahsedebilir. Çocuk anne baba arasındaki çekişmeden bunalabilir, henüz gelişmekte olan kişiliğinde yaralar açılabilir.³²

Boşanmanın duygusal etkileri arasında öfke başta gelir. Boşanan eşler önemsiz ve küçük şeylere kızabilecek kadar hassas hale gelirler. Eski eşten öç alma eğilimi duyanlar, bu iş için çocuğu kullanabilmektedirler. Bu amaçla çocuğu karşı taraftan -anne ya da babasından- ayırmaya çalışabilmektedirler. Çocuk kendisini seçsin, karşı taraftan soğusun diye, "annen/baban seni sevmiyor" gibi suçlamalarda bulunabilmektedirler. Bu tür yöntemleri kullanmak çocuk ruh sağlığı açısından asla düşünülmemesi gereken hataların başında gelir.³³

Bazen boşanmış eşler birinden öç almak için fırsat kollarlar. Eski eşlerini sürekli göz hapsinde tutarlar. Örneğin boşanmış erkekler vermekle yükümlü olduk-

³¹ Bertrand Russel, *Evlilik ve Ahlâk*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1998, s. 133; Osman Elmalı, *Bertrand Russel'da Ahlak Felsefesi*, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005; Nevzat Tarhan, *Makul Çözüm*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. 73; Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, s. 245-246.

³² Christiane Collagne, *Boşanma Salgını*, Çev. Sevim Atken, Doruk Yayınları, Ankara, 1996, s. 81-82; Sefa Saygılı, *Evlilikte Mutluluk Sanatı*, TÜRDAV Basım Yayım, İstanbul, 2001, s. 136.

³³ Davut İbrahimioğlu, *Evlilikte Doğru Seçim ve Ailede Mutluluk*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 39; Tarhan, *Makul Çözüm*, s. 73.

ları nafakadan kurtulabilmek için çare ararlar. Bazı kadınlar nafaka ödemek istemeyen kocalarını hapse attırarak öç almak isterler. Boşanış eşler arasındaki nafaka tartışmaları kavgalara yol açabilir, kin ve garezleri daha da şiddetlendirebilir.³⁴

Kur'an, kesin olarak boşanıp birbirinden ayrılan eşlere, her türlü husumet, nefret ve düşmanlığı bir yana bırakmayı emreder. Bu doğrultudaki emrini üç ayrı âyette tekrar ederek, konunun önemine dikkat çeker. Boşanırken ve boşanmayı takip eden süreçte eşlerin birbirinden intikam almaya kalkışmasını doğru bulmaz. Tarafların, geçmişte olanları unutup, birbirinden bağımsız bireyler olarak, karşılıklı hak ve ödevlere saygı göstermelerini ister.

Yolunda gitmeyen evlilik yaşantısı yüzünden iyice yıpranan, boşanmanın etkisiyle sarsılan eşler; işin içerisine bir de intikam alma sürecini dahil ederlerse, her şey iyice içinden çıkılmaz hale gelir. Kur'an iyilikle boşanma ilkesini getirerek, evlilik dönemindeki çatışmaları unutturmayı, boşanmayla sarsılan psiko-sosyal dengeleri yerine oturtmayı hedefler. Boşanan eşlere, birbirlerine iyi davranmalarını emrederek, daha fazla ruhsal yıkıma yol açmamalarını, boşanmanın neden olduğu gerilimi kolaylıkla telâfi etmelerini tavsiye eder.

Kur'an, iddet süresini, evliliği yeniden devam ettirebilmek için tedavi edici bir aşama olarak değerlendirir. Aynı şekilde, eğer iddetin sonunda kesin boşanma gerçekleşmişse, bu dönemin sağlıklı biçimde, en az ruhsal yıpranmayla geçirilmesini ister. Bunun için, boşanan eşlerin birbirine yardımcı olmasını gerekli görür. Boşanan eşlerin karşılıklı haklara saygı göstermelerini, iyilik ilkesini esas almalarını karara bağlar. Boşanan eşler, Kur'an'ın bu emrini yerine getirirlerse, boşanmanın yol açtığı psiko-sosyal sorunları daha kolay aşarlar. Boşanan eşlerin birbirine göstereceği karşılıklı iyi anlayış iç dünyalarında açılan yaraların çabuk kapanmasını sağlayabilir.

*"Sürelerinin sonuna vardıklarında ya onları güzelce tutun, yahut güzellikle onlardan ayrılın."*³⁵

Boşadıkları kadınların iddet süreleri dolmaya yüz tutan kocalar, ya eşlerine güzellikle dönerler ya da onlardan güzellikle tamamen ayrılırlar. İddet süresi içerisinde her zaman dönme hakkı vardır. Bu süre içerisinde erkek pişman olursa eşine dönebilir. Öpmek, sarılmak, cinsel birliktelik yaşamak gibi fiili durumlar ya da dönmeyi ifade eden sözlü açıklamalar, boşanmadan vazgeçildiğini gösterir. İlk boşamanın üzerinden iki temizlik süresi geçer ve üçüncü temizlik süresinin bitiminin sonunda erkek hâlâ boşamakta kararlıysa eşine dönmez ve artık onunla hiçbir ilişkisi kalmaz, kesin ayrılık gerçekleşir.³⁶

İddet süresi içerisinde boşanan eşe geri dönmenin ya da iddet sonunda

³⁴ Rezan Şahinkaya, *Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile*, Kardeş Basımevi, Ankara, 1979, s. 235.

³⁵ Talâk, 65/2.

³⁶ en-Nesefî, a.g.e., IV/388; Yazır, a.g.e., VII/5059; Ateş, a.g.e., IX/483-485.

ayrılmanın belli esasları vardır. Koca, hiçbir kötülük düşünmeden, zarar vermeden, iyi ilişkiler içerisinde eşine geri dönebilir. Ya da, herhangi bir çatışma yaşamadan, düşmanlık göstermeden, zorluk çıkarmadan eşinden bütünüyle ayrılabilir. Eşine dönerken de, ondan tamamen ayrılırken de onun haklarına saygı gösterir.³⁷

Kişi, ister iddet süresi dolmadan eşine dönsün, isterse onu boşasın, karşılıklı ilişkilerde iyiliği ilke edinmelidir: *"Boşama iki defadır. (Bundan sonra kadını) ya iyilikle tutmak ya da güzelce salıvermek lazımdır."*³⁸

Boşama iki kere yapılabilir. İkinci boşamadan sonra, henüz iddet süresi bitmeden önce koca iyilikle ve haklarına saygı göstererek eşine dönüp onunla olumlu ilişkisini sürdürebilir. Boşanmadan vazgeçtikten sonra iyiliğin aile hayatına geri dönmesini sağlayabilir. Ya da eşine karşı kötü davranışta bulunmaksızın, ondan kötü biri olarak söz etmeksizin iddeti tamamlayarak, nikâh bağına tamamen sona erdirebilir. Ayrılmada da evliliğin sürdürülmesinde de odak noktayı "iyilik" teşkil eder.³⁹

Sorunlu geçen evlilik hayatının ardından boşanan eşler, doğal olarak birbirlerinden nefret edebilirler, intikam almak isteyebilirler. Kur'an, boşanan tarafların yararını dikkate alarak bu tür tepkisel davranışları yasaklamıştır. Boşanan eşlerden, birbirinin haklarına saygı göstermelerini, karşılıklı duygu, düşünce ve davranışlarda iyilik ilkesinden ayrılmamayı öngörmüştür: *"Kadınları boşadığınız zaman, bekleme sürelerini bitirdiler mi, ya onları iyilikle tutun ya da iyilikle bırakın; haklarına tecavüz edip zarar vermek için onları yanınızda tutmayın."*⁴⁰

Yüce Allah, boşanma esnasında ve boşanma sonrasında iyilikten ayrılınmamasını önerir. Kocalar, bir veya iki kez boşadıkları eşlerine, üçüncü boşama gerçekleşmeden, iyi davranmak suretiyle, güzelce geçinmek niyetiyle geri dönebilirler. Çünkü aile, sevgi, şefkat ve saygı temelleri üzerinde ayakta kalabilir. Karısını boşayan erkeğin, iddet süresi bitmeden, onu zarara uğratmak, incitmek ve üzme için tekrar onunla birleşmesi doğru değildir. Veya iddet süreleri bittikten sonra, evlilik bağı sona erdirilir, sahip oldukları bütün haklar da kadına eksiksizce teslim edilir, güzellikle serbest bırakılırlar. Koca eşiyile iyi geçinme niyeti ve ümidi taşıyorsa, kadın iyilikle salıverilir.⁴¹

Yukarıdaki üç âyette de belirtildiği gibi, iddet süresi sona ermeden, boşanmaktan vazgeçmenin ana ilkesi barış ve iyi geçirmek olmalıdır. Sırf eşe zarar

³⁷ el-Kâsımî, a.g.e., VII/122; el-Merâğî, a.g.e., X/118; es-Sa'dî, a.g.e., s. 806.

³⁸ Bakara, 2/229.

³⁹ Ebû Bekr Câbir el-Cezâirî, *Eyseru't-Tefâsîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, I/214; Bilmen, a.g.e., I/233; Bayraklı, a.g.e., III/155.

⁴⁰ Bakara, 2/231.

⁴¹ Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizil't-Tenzil*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, I/273; el-Mevdûdî, a.g.e., I/143; Yazır, a.g.e., II/791; Bilmen, a.g.e., I/236; Ateş, a.g.e., I/408; Bayraklı, a.g.e., III/162.

vermek amacıyla boşanmaktan vazgeçmek ve evliliği sürdürmek doğru değildir:

*"Boşanmış kadınlar, üç kur' (üç âdet veya üç temizlik süresi bekleyip) kendilerini gözetlerler (hamile olup olmadıklarına bakarlar). Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri, karınlarında çocuk bulunduğunu saklamaları) kendilerine helâl olmaz. Kocaları da bu arada barışmak isterlerse, onları geri almaya daha çok hak sahibidirler."*⁴²

Boşanmış kadınlar üç hayız müddeti beklerler. Eğer kocaları ıslahta bulunmayı amaçlarsa yani barışmak, iyilikte bulunmak, iyi geçinmek isterse; intikam alma, üstünlük kurma, zarar verme ve sıkıntıya düşürme amacı taşımazsa, hiçbir şekilde haksızlık yapmazsa, sözlü olarak taciz etmezse geri dönmeye ve nikah bağını sürdürmeye herkesten daha layıktırlar. Âyet, kocaların eşlerine dönmele-
rindeki asıl niyetin ıslâh ve barış olmasını şart koşar. Islah niyeti olmaksızın iddet süresinde kocanın karısına dönmesini doğru bulmaz, hatta haram sayar.⁴³

Sonuç

Boşanmanın ilk bakışta hukukî ve sosyolojik bir konu olduğu akla gelir. Tefsirciler de, boşanma ile ilgili âyetleri ağırlıklı olarak hukukî açıdan değerlendirmişlerdir. Biz araştırmamızda, boşanmayla ilgili âyetlerin psikolojik ve psikiyatrik yönlerinin de öne çıkarılmasının bir ihtiyaç olduğu sonucuna ulaştık.

Her şeyden önce, Kur'an'da boşanma olayını anlatmak için kullanılan talâk kavramının anlam alanında psikolojik muhtevanın önemli bir yer işgal ettiğini belirledik. Talâk kelimesiyle cömertlik, iyilik, hoşgörü; somurtkanlık, huzursuzluk, elem, sancı; huzur, mutluluk gibi duyguların dile getirildiğini gördük. Seçilen bu kavramdan da anlaşılıyor ki, Kur'an'da boşanmanın psikolojik yönü ihmal edilmemiştir.

Kur'an, boşanma olayını üç aşamalı bir süreç içerisinde gerçekleştirmeyi kararlaştırarak, bu süreçten terapi amaçlı yararlanmayı öngörmüştür. Boşanan eşlere geçici ayrılık tecrübesi yaşatarak, boşanmaktan vazgeçmelerini sağlayacak fırsat meydana getirmiştir. Günümüzde iyileştirme amaçlı ayrılıkların evlilik sorunlarının çözümünde işe yaradığı görülmüştür. Böylece boşanma süreci bir tür terapi sürecine dönüştürülmüştür.

Kur'an üç aşamalı boşanma uygulamasında, geçici ayrılıkların bozulan evlilikleri iyileştirdiğine işaret etmiştir. Kur'an'da verilen bu örnek günlük hayatta, bozulan evlilik ilişkilerinin tedavisinde de kullanılabilir. Nitekim evlilik terapistleri böyle bir

⁴² Bakara, 2/228.

⁴³ ez-Zemahşerî, a.g.e., 1/269; Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1997, 11/440; Ebû Muhammed Abdülhak İbn Gâlib İbn Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, 1/306; Muhammed İbn Muhammed İbn el-Muhtâr eş-Şankitî, *Azvâu'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995, 1/103; el-Cezâirî, 1/212; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 1997, 1/246; Yazır, a.g.e., 11/785; Bilmen, a.g.e., 1/232; Ateş, a.g.e., 1/398.

yöntemi tavsiye etmektedirler.

Kur'an, boşanan eşlere en büyük psikolojik desteğin ya da en büyük ruhsal yıkımın birbirlerinden geleceğini tespit etmiştir. Bu yüzden, boşanan eşlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde "iyilik" ilkesini zorunlu kılmıştır. Bu ilkeye uygun olarak eşler, duygu, düşünce, söz ve davranışlarında iyiliği ölçü alırlarsa, evlilikteki çatışmaların ve boşanmanın yol açtığı ruhsal sorunları kolaylıkla aşabilirler. Geçmişteki yaşamının olumsuz etkilerinden daha kolay kurtulabilirler, gelecekle ilgili hedeflerine daha kolay uyum sağlayabilirler. Evlilikteki çatışma ve sorunları, boşanma sonrasına taşıyarak enerjilerini boşa harcamazlar.